

آموزش مهارت‌های حل مسئله به کودکان

برای معلمان، مشاوران، روان‌شناسان و درمانگران

ویژه کودکان دوره دوم دبستان (چهارم تا ششم ابتدایی)

ترجمه و تدوین: دکتر محسن شکوهی‌یکتا، دانشیار دانشگاه تهران

سرشناسه : شور، میرنا بی. (Shure, Myrna B.).
 عنوان و نام پدیدآور : آموزش مهارت‌های حل مسئله به کودکان برای معلمان، مشاوران، روان‌شناسان و درمانگران، ویژه کودکان دوره دوم دبستان / ترجمه و تدوین محسن شکوهی‌یکتا.
 مشخصات نشر : تهران: سپیدبرگ، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری : ۳۷۶ ص. : مصور.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۹۳-۲۹-۰، شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۹۳-۳۰-۶
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا.
 عنوان اصلی : I Can Problem Solve (ICPS): an interpersonal cognitive problem-solving program (intermediate elementary grades)
 موضوع : شاگردان ابتدایی -- روان‌شناسی.
 موضوع : حل مسأله در کودکان.
 موضوع : شناخت در کودکان.
 شناسه افزوده : شکوهی‌یکتا، محسن، ۱۳۳۸-، مترجم و تدوین‌گر.
 رده‌بندی کنگره : LB۱۰۶۲/ش۹۸۳ ۱۳۹۳
 رده‌بندی دیویی : ۳۷۲/۱۸۰۱۹
 شماره کتاب‌شناسی ملی : ۳۵۱۰۲۱۹

عنوان	آموزش مهارت‌های حل مسئله به کودکان برای معلمان، مشاوران، روان‌شناسان و درمانگران، ویژه کودکان دوره دوم دبستان (چهارم تا ششم ابتدایی)
تألیف	دکتر میرنا بی شور
ترجمه و تدوین	دکتر محسن شکوهی‌یکتا
لیتوگرافی و چاپ	۱۲۸
صحافی	غزل
شمارگان	۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ	اول، پاییز ۱۳۹۳
قیمت	۲۵۰۰۰ تومان
ناشر	سپیدبرگ
تلفن	۶۶۹۵۴۴۵۷-۶۰
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۶۷۹۳-۲۹-۰
شابک دوره	۹۷۸-۶۰۰-۶۷۹۳-۳۰-۶

فهرست مندرجات

مقدمه ۱۱

پیش‌مهارت‌های حل مسئله

آشنایی با برنامه حل مسئله: متن مربوط به معلم

۱. به چه کسی فکر می‌کنم؟ ۳۰
۲. به چه چیزی فکر می‌کنم؟ ۳۲
۳. دو چیز هم‌زمان ۳۴
۴. احساس افراد چگونه به وجود می‌آید؟ قسمت اول ۳۶
۵. احساس افراد چگونه به وجود می‌آید؟ قسمت دوم ۴۰
۶. احساس افراد چگونه به وجود می‌آید؟ قسمت سوم ۴۲
۷. پیام تلفنی ۵۵
۸. آیا کل پیام را فهمیدم؟ ۵۷
۹. آیا به من گوش می‌دهی؟ قسمت اول ۶۱
۱۰. احساس افراد چگونه به وجود می‌آید؟ قسمت چهارم ۶۸
۱۱. احساس افراد چگونه به وجود می‌آید؟ قسمت پنجم ۷۱
۱۲. آیا به من گوش می‌دهی؟ قسمت دوم ۷۳
۱۳. آیا به خاطر می‌آورید؟ قسمت اول ۷۷
۱۴. احساس افراد چگونه به وجود می‌آید؟ قسمت ششم ۸۱
۱۵. فرد ممکن است چه احساسی داشته باشد؟ قسمت اول ۸۳
۱۶. تمرکز بر روی تصویر ۹۰
۱۷. یک داستان احساسی ۱۰۶
۱۸. درک کارتونها، قسمت اول ۱۰۹
۱۹. فرد ممکن است چه احساسی داشته باشد؟ قسمت دوم ۱۱۷
۲۰. چطور می‌توانی تشخیص بدهی؟ دو راه برای فهمیدن ۱۲۱
۲۱. چطور می‌توانی تشخیص بدهی؟ راه سوم برای فهمیدن ۱۲۴

۲۲. این چگونه می‌توانست باشد؟ ۱۲۹
۲۳. افراد چه احساسی درباره چیزها دارند؟ ۱۳۲
۲۴. آیا احساس مشابهی درباره آن داریم؟ ۱۳۶
۲۵. آیا به خاطر می‌آورید؟ قسمت دوم ۱۳۹
۲۶. آنها چه احساسی دارند؟ آنها چه فکری می‌کنند؟ ۱۴۶
۲۷. بازی نقش، قسمت اول ۱۶۰
۲۸. مشکلات بین سه نفر ۱۶۴
۲۹. دیگر چرا ممکن است آن اتفاق افتاده باشد؟ ۱۶۶
۳۰. بگذار علت را به تو بگویم ۱۶۹
۳۱. آنها چه چیزی می‌دانند؟ ۱۷۱
۳۲. بیشتر درباره آنها چه چیزی می‌دانند؟ ۱۷۵
۳۳. آیا واقعاً آن اتفاق افتاد؟ ۱۷۸
۳۴. مشکل چیست؟ ۱۸۴
۳۵. آیا زمانی را به خاطر می‌آورید که ۱۸۷
۳۶. مرور مفاهیم پیش از حل مسئله ۱۹۰

مهارت‌های حل مسئله

راه‌حل‌های جایگزین

۳۷. اندیشیدن وقت می‌گیرد ۱۹۷
۳۸. بیش از یک راه وجود دارد، قسمت اول ۱۹۹
۳۹. بیش از یک راه وجود دارد، قسمت دوم ۲۰۴
۴۰. نوشتن و نقاشی کردن راه‌حل‌های جایگزین ۲۰۶
۴۱. چه کاری می‌توانم انجام دهم؟ یک داستان ۲۰۹
۴۲. بیش از یک راه وجود دارد، قسمت سوم ۲۱۲
۴۳. درک کارتون‌ها، قسمت دوم ۲۱۶
۴۴. بازی نقش، قسمت دوم ۲۲۰
۴۵. بازی X-O با استفاده از واژگان حل مسئله ۲۲۲
۴۶. آنچه آنها می‌گویند چه اشکالی دارد؟ ۲۲۵

پیامدها

۴۷. بعد چه اتفاقی ممکن است بیفتد؟ قسمت اول ۲۴۰
۴۸. وسط کاری پریدن ۲۴۶
۴۹. بعد چه اتفاقی ممکن است بیفتد؟ قسمت دوم ۲۵۶
۵۰. بعد چه اتفاقی ممکن است بیفتد؟ قسمت سوم ۲۵۹
۵۱. چه چیزی افراد را به کاری وامی دارد؟ ۲۶۵
۵۲. هر فرد چگونه مشکل را می بیند؟ ۲۶۸
۵۳. بهترین را انتخاب کن، بدترین را انتخاب کن ۲۷۲

جفت‌های راه حل - پیامد

۵۴. چه کاری می توانم انجام دهم؟ آیا فکر خوبی است؟ ۲۷۶
۵۵. بازی نقش، قسمت سوم ۲۸۴
۵۶. آیا آن اولین فکر من است؟ ۲۸۷
۵۷. آیا امروز "حل مسئله" انجام دادم؟ ۲۹۲
۵۸. مواقع مناسب و مواقع نامناسب برای اقدام کردن ۲۹۵
۵۹. چه کاری می توانم هنگام انتظار انجام دهم؟ ۲۹۷
۶۰. آیا اکنون زمان مناسبی برای انجام دادن است؟ ۲۹۹
۶۱. چه وقت زمان مناسبی برای انجام دادن است؟ ۳۰۳

تفکر وسیله - هدف

۶۲. برنامه ام چیست؟ ۳۱۲
۶۳. یک برنامه حل مسئله، قسمت اول ۳۱۸
۶۴. توالی ناشناخته ۳۲۰
۶۵. آیا شخص عصبانی می شود؟ ۳۲۶
۶۶. چطور می توانم جلوی این مشکل را بگیرم؟ ۳۳۰
۶۷. مرور وسیله - هدف ۳۳۳
۶۸. یک برنامه حل مسئله، قسمت دوم ۳۴۲
۶۹. درک کارتون‌ها، قسمت سوم ۳۴۴

- ۳۴۸..... ۷۰. مشکل را حدس بزن، قسمت اول
- ۳۵۱..... ۷۱. مشکل را حدس بزن، قسمت دوم
- ۳۵۴..... ۷۲. یک برنامه حل مسئله، قسمت سوم
- ۳۵۶..... ۷۳. یک برنامه حل مسئله، قسمت چهارم
- ۳۵۹..... ۷۴. یک برنامه حل مسئله، قسمت پنجم
- ۳۶۱..... ۷۵. یک معضل
- ۳۶۴..... ۷۶. یک برنامه حل مسئله، قسمت ششم
- ۳۶۶..... ۷۷. مشتاقانه منتظر بودن
- ۳۶۸..... پیوست الف: رهنمودهایی برای آموزش مستمر حل مسئله
- ۳۷۳..... پیوست ب: یادآوری‌های گفت‌وگو با استفاده از واژگان حل مسئله

فهرست فعالیت‌های تکمیلی

تعامل در کلاس

- مفاهیم حل مسئله: نفی، احتمالات چندگانه، احساسات، دو چیز هم‌زمان ۴۴
- کل پیام ۶۰
- یادآوری‌های نمایش خنده‌دار ۶۷
- مفاهیم حل مسئله: مشابه - متفاوت، دو چیز هم‌زمان ۸۶
- چطور می‌توانی تشخیص بدهی؟ ۱۲۷
- چیزها همیشه آن‌طور که به نظر می‌رسند، نیستند ۱۶۸
- بیشتر درباره "چیزها همیشه آن‌طور که به نظر می‌رسند، نیستند." ۱۸۲
- راه‌حل‌های جایگزین ۲۲۷
- گفت‌وگوی حل مسئله ۲۵۰
- زوج‌های راه‌حل - پیامد ۲۸۶
- زمان مناسب/ زمان نامناسب، چه کاری می‌توانم هنگام انتظار انجام دهم؟ ۳۰۵
- گفت‌وگوی وسیله - هدف ۳۳۶

یکپارچگی در برنامه درسی

مفاهیم حل مسئله: به چه چیزی فکر می‌کنم؟ نفی، احتمالات چندگانه،

- احساسات ۴۸
- واژگان احساسی حل مسئله ۸۸
- بازی‌های تمرکز ۱۰۴
- دیگر واژگان احساسی حل مسئله ۱۴۲
- چطور می‌توانی بفهمی؟ ۱۴۴
- مشکل چیست؟ ۲۲۹
- بیش از یک ۲۳۱
- طبقه‌بندی ۲۳۴
- تفکر متوالی ۲۶۱
- مزایا و معایب ۲۶۴

- توالی..... ۳۲۴
- تفکر وسیله - هدف..... ۳۳۸
- استفاده کامل از مفاهیم حل مسئله..... ۳۳۹

پیش‌گفتار

مهارت حل مسئله یکی از مهارت‌های اساسی در حل مشکلات زندگی است. امروزه در کشورهای پیشرفته آموزش مهارت‌های حل مسئله به منزله یکی از مؤلفه‌های برنامه درسی در نظر گرفته می‌شود. در دنیای امروز که بنا به اظهار محققان دانش بشری رشد تصاعدی داشته است، به‌کارگیری مهارت‌های سطح بالای تفکر، اهمیت فزاینده‌ای می‌یابد. بهره‌گیری از مهارت‌های سطح بالای تفکر، مستلزم توانایی به‌کارگیری دانش در حیطه‌های مختلف، توانایی تحلیل‌های انتقادی و مهارت حل مسئله است.

امروزه در مواجهه با مسائل و مشکلات جدید، بهره‌گیری از تفکر قالبی و روش‌های معمول و سنتی کفایت نمی‌کند، از این‌رو کشف راه‌حل‌های جدید از اهمیت بالایی برخوردار است و از جمله مهارت‌های راه‌گشا در زندگی امروزی، مهارت حل مسئله است. آموزش حل مسئله از این رو حائز اهمیت است، که نمی‌توان از روبه‌روشدن افراد با مشکلات در زندگی روزمره جلوگیری کرد، ولی می‌توان به آنها آموزش داد که در رویارویی با این‌گونه موقعیت‌ها به شیوه صحیح عمل کنند. هر فرد در موقعیت‌های متعدد با مسائلی مواجه می‌شود که راه‌حل همه آنها را نمی‌داند، اما راهبردهای حل مسئله می‌تواند به او کمک کند تا در مشکلات پیش‌بینی‌نشده به‌صورت کارآمد عمل نماید.

کسانی که مغلوب مشکلات می‌شوند، از مهارت‌های حل مسئله اندکی برخوردارند. این افراد به محض اینکه با مانعی برخورد می‌کنند، ممکن است رفتارهای تکانشی از خود بروز دهند، احساس ناکامی کنند، پرخاشگرانه رفتار کنند یا برای پرهیز از موقعیت مشکل‌ساز، گوشه‌گیر شوند. تکرار چنین موقعیت‌هایی ممکن است به ایجاد و بروز رفتارهای غیرانطباقی منجر شود. بسیاری از نوجوانانی که رفتارهای پرخاشگرانه یا بزهکارانه دارند، اگر در زمینه مهارت‌های حل مسئله آموزش ببینند، رفتار آنها بهبود می‌یابد. فقدان واژگان کارآمد و نداشتن مهارت در استفاده از راه‌حل‌های جایگزین، از عوامل مهم پرخاشگری کودکان است. یافته‌ها دال بر آن است که مهم نیست افراد در زندگی با مشکل، دردسر، گرفتاری و مانند آن روبه‌رو می‌شوند یا نه، بلکه مهم آن است که در مواجهه با این‌گونه موقعیت‌ها بتوانند به شیوه‌ای صحیح عمل

کنند. به طور کلی افراد موفق در زندگی، به هنگام مواجهه با مشکلات و اخذ یک تصمیم، از روشی منظم و مرحله به مرحله استفاده می کنند.

اساس برنامه های آموزش حل مسئله بین فردی این است که باید چگونه فکر کردن را به کودک و نوجوان آموخت، زیرا مانع بدکارکردی های روانی او شده و سلامت روانش را افزایش می دهد. آموزش مهارت های حل مسئله، چه به وسیله معلم و چه از طریق والدین، به کاهش رفتارهای نامناسب و بهبود رفتارهای اجتماعی کودک می انجامد. همچنین نتایج پژوهش های متعدد نشان می دهد که آموزش این برنامه ها می تواند افزایش سلامت روان، تسهیل بهداشت اجتماعی و روان شناختی کودک و نوجوان و همچنین بهبود عملکرد در مدرسه و پیشرفت تحصیلی وی را در پی داشته باشد.

فعالیت های این کتاب، چنانچه در کنار فعالیت های دو جلد دیگر این مجموعه که مربوط به پیش دبستانی و دوره اول ابتدایی می باشند مورد استفاده قرار گیرند، برنامه درسی جامعی می شوند که پایه های پیش دبستانی تا ششم را پوشش می دهد. اگر این گونه برنامه ها به صورت منظم، مستمر و مداوم به دانش آموزان، آموزش داده شود، بستر مناسبی برای رشد و موفقیت آنها در ابعاد گوناگون زندگی فراهم خواهد آورد. بنابراین، از این برنامه می توان به عنوان یک مداخله مدرسه محور در جهت کمک به دانش آموزان و ایجاد فرصتی مناسب برای رشد آنها استفاده کرد. بدیهی است که زمینه سازی و فراهم کردن این فرصت وظیفه کسانی است که در امر برنامه ریزی برای دانش آموزان تصمیم گیرنده و دخیل هستند.

امید است این کتاب، با جنبه های کاربردی کم نظیرش بتواند برای معلمان، دست اندرکاران امر تعلیم و تربیت، روان شناسان و مشاوران و متخصصان کودک و نوجوان مفید واقع شود.

در تدوین کتاب حاضر، همکاران مؤسسه فرهنگی تربیت نوین و مرکز خدمات روان شناسی و مشاوره استاد روزه ما را یاری نموده اند؛ لذا لازم می دانیم از همگی آنان تشکر نماییم. هم چنین از آقای حسین حبیبی ماچیان و خانم نیره زمانی، پژوهشگران؛ آقای دکتر محمد رضایی و خانم دکتر هانیه شیرازیان، ویراستاران علمی؛ خانم زینب کثیری، ویراستار ادبی؛ آقای محمد جعفرزاده، طراح جلد؛ خانم انسیه محمدی، گرافیک؛ خانم زهره علی وردی، تایپست و آقای علیرضا عباسیان، همکار اجرایی قدردانی می نماییم. در ضمن لازم می دانیم از مدیریت و همکاران کانون اسلامی انصار که امکانات لازم برای تحقق چنین مجموعه ای را فراهم کردند، سپاس گزاری نماییم.

دکتر محسن شکوهی یکتا